

КЕСИП ТАНДООДО ҮЙ БҮЛӨЛҮК ТАРБИЯЛООНУН ТААСИРИ
ВЛИЯНИЕ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ НА ВЫБОР ПРОФЕССИИ
INFLUENCE ON FAMILY EDUCATION AND CHOICE PROFESSION

***Аннотация.** Кесиптик багыт бул конкреттүү иш-аракеттердин керектөөлөрүнө жана суроо-талаптарына жооп берген, белгилүү бир кесипте өсүп келе жаткан муундун кесиптик кызыкчылыктарын жана жөндөмдөрүн калыптандыруу менен байланышкан максаттуу иш. Макалада үй-бүлөлүк баалуулуктардын өспүрүмдөрдүн кесиптик тандоосуна тийгизген таасири каралат. Үй-бүлө, жок эле дегенде, эки муун бири-бири менен тыгыз байланышта болгон социалдык институт катары инсандын калыптанышына эң эффективдүү салым кошот жана өз кезегинде үй-бүлөнүн баалуулуктары өспүрүмдөрдүн кесиптик өзүн-өзү аныктоого чечүүчү таасирин тийгизет.*

***Аннотация.** Профессиональная ориентация-это целенаправленная деятельность, связанная с формированием профессиональных интересов и способностей подрастающего поколения в определенной профессии, отвечающая потребностям и запросам конкретной деятельности. В статье рассматривается влияние семейных ценностей на профессиональный выбор подростков. Семья как социальный институт, с которым тесно связаны как минимум два поколения, вносит наиболее эффективный вклад в формирование личности, и в свою очередь, ценности семьи оказывают решающее влияние на профессиональное самоопределение подростков.*

***Annotation.** Professional orientation is a purposeful activity related to the formation of professional interests and abilities of the younger generation in a certain profession that meets the needs and requests of a specific activity. The article examines the influence of family values on the professional choice of teenagers. The family as a social institution, with which at least two generations are closely related, makes the most effective contribution to the formation of personality, and in turn, family values have a decisive influence on the professional self-determination of teenagers.*

Ачык сөздөр: кесиптик багыт; үй-бүлөлүк баалуулуктар; үй-бүлөлүк каада-салттар; кесиптик иденттүүлүк, кесиптик кызыкчылыктар жана жөндөмдөр.

Ключевые слова: профессиональная ориентация; семейные ценности; семейные традиции; профессиональная идентичность, профессиональные интересы и навыки.

Keywords: professional orientation; family values; family traditions; professional identity, professional interests and skills.

Кесипке багыт берүү иши азыр окуучулардын конкреттүү кесиптерди тандоосуна гана эмес, кесип тандоого эркин жана аң-сезимдүү мамиле кылуу, тандоого жана мүмкүнчүлүктөргө жоопкерчиликтүү мамиле кылуу сыяктуу жалпы сапаттарды калыптандырууга да багытталган. Азыркы учурда кесиптик багыттоонун ролу өнүгүп жатат жана билим берүү системасын тереңдетүү зарыл. Дүйнөдө ар кандай кесиптер бар, кээ бирлери миңдеген жылдар мурун жаралган, башкалары азыркы убакта пайда болгон.

"Келечекте мен ким болом?" бул маселе бүгүнкү күндө абдан маанилүү болуп калды. Бул суроонун жообу адамдын келечектеги жашоосуна чоң таасирин тийгизет. Мектеп бүтүрүүчүлөрү кесиптик дүйнөдө өз ордун табуу кыйын. Балдар жана кыздар азыркы коомдун талаптарына жооп берген кесиптерди тандашы керек. Бүтүрүүчүлөрдү жумушка орноштуруу иш-чаралары талаптарга жооп берген кесиптерди тандоодо маанилүү ролду ойнойт.

Кесиптик багыт - бул коомдун керектөөлөрүнө жана суроо-талаптарына жооп берген, белгилүү бир кесипте өсүп келе жаткан муундун кесиптик кызыкчылыктарын жана жөндөмдөрүн калыптандыруу менен байланышкан максаттуу иш [7].

Демек, кесиптик багыт ыкмасы менен окутуу деп айтууга болот, мазмуну боюнча - коом. Натыйжалардын негизинде экономиканын мамлекеттик сектору жана эмгек уюмдары жөнүндө айтууга болот.

Жалпысынан орто мектеп-бул окуучулар менен кесипке багыт берүү ишин жүргүзүү үчүн иштей турган жалгыз борбор. Себеби мектептер жаш муундарды тарбиялап, коомдун шартына ылайык жашоого жана иштөөгө үйрөтүшөт.

Окуучулардын көндүмдөрү мектепте окуп жүргөндө калыптанышы керек. Алар кесипкөй жана аң-сезимдүү ыкманы тандоого шарт түзүшү керек. Ар бир бала кичинекей кезинен бери чоңойгондо ким болом деп ойлоп, келечегин кыялданып келген. Алгач кыял деп эсептелген кесип тандоо чындыкка жакындыкка негизделген. Башкача айтканда, ар кандай кесиптердин горизонттору кеңейип, алар окууну үйрөнүштү жана кененирээк маалымат алышты. Бирок, көпчүлүк жаштар орто мектепти аяктагандан кийин кесипти тандай алышпайт жана эмне кылышты билишпейт. Айрым адамдар өмүр бою кесип тандоодо тобокелге барышат. Окуучулар пландаштырылбаган окууга көп убакыт коротушат, андан кийин ылайыктуу жумуш табуу кыйынга турат.

Окуучулардын мүнөзүнө туура келбеген адистиктерди тандоосуна таасир эткен негизги фактор-бул иштин маңызын толук түшүнбөгөндүгү. Жогорку класстын окуучуларынан кайсы кесипти тандаарын сурашканда, алар мурунтан эле билген кесипти тандашат. Бирок тандалган кесип алардын инсандык сапаттарына жана жан дүйнөсүнүн байлыгына туура келбейт. Башка сөз менен айтканда, бул жөндөмдүүлүктөргө, чеберчиликке, кабыл алууга, ден соолук абалына ж.б. көз каранды. Мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн кесиптик багытына негизделген илимий изилдөөлөрдүн негизинде биз төмөнкү негизги факторлорду аныктай алабыз [1;2;3]:

➤ Үй-бүлөлүк билимдин таасири. Үй-бүлөлүк баалуулуктар жана үй-бүлөлүк каада-салттар келечектеги карьераны тандоодо маанилүү ролду ойнойт.

➤ Билим берүү мекемелеринин түрү жана формасы. Мектепти бүтүрүүчүнүн кесип тандоосун аныктоочу дагы бир фактор-бул келечекте окуй турган мекеме, башкача айтканда, адистиги.

➤ Жакынкы дос. Көпчүлүк учурда, тигил же бул багыт достор чогуу чечим чыгаргандан кийин пайда болушу мүмкүн.

➤ Кадыр-барк. Кадыр-барктуу кесипте окуучу биринчи кезекте аны алууну каалашат.

➤ Мектеп жамааты. Клас жетекчиси адистикти тандоодо башкы кеңешчи болушу керек, анткени ал ар бир окуучунун багыты боюнча так жана ишенимдүү билимге ээ.

➤ Маалымат ресурстары. Өлкөдөгү учурдагы адистиктерге жана алардын орточо эмгек акысына талаптардын болушу маанилүү фактор болуп саналат.

➤ Өзүн-өзү аныктоонун максаты. Мектептин бүтүрүүчүлөрү келечектеги карьерасы менен тыгыз байланышта болгондо, жакынкы жана алыскы максаттарды аныкташат.

➤ Жөндөм. Ар бир кесипти өздөштүрүүнүн зарыл шарты-тиешелүү жөндөмгө ээ адамдардын болушу.

Кесип тандоодо негизги факторлордун бири-үй-бүлө. Балдардын дүйнө таанымы, инсандыгы, индивидуалдуулугу, баалуулуктары, кызыкчылыктары жана иш-аракеттери тууралуу түшүнүктөрү алгач үй-бүлөдө калыптанат. Үй-бүлө мүчөлөрүнүн кесипке болгон мамилеси абдан маанилүү. Үй-бүлөнүн экономикалык абалы баланын кесип тандоосуна таасир этет.

Ата-эне турмуштун, жашоонун туткасы. Үй-бүлө мүчөлөрүнүн баары алардын айланасына тыгыздашып, алардын көрсөткөн жолдору менен жашоого аракеттенишет. «Эгерде алар чынында перзенттерин өздөрүнүн артынан эрчиге алышса. Ошондой урмат-сыйга татыктуу боло алышса, - деп жазган эле көрүнүктүү педагог А.С. Макаренко [4], коомдун табигый баштапкы ячейкасы болуу менен бирге, ал жерде адам жашоосунун жагымдуу күндөрү өтөт, ал жерге адамдын жеңүүчү күчү келип дем алат, адамдын негизги кубанычы болгон балдар жашашып, өсүшөт».

Мында, үй-бүлө адамзатынын чогула турган борбору, ар дайым көксөп турган жери, арзуусу, сагынычы, каалоосу деген айтылып жатат. Үй-бүлө ыйыктыкка, ал ишенген ар бир мүчөнүн күчүнө негизделет. Бул сезим ар бир үй-бүлөдө тарбияланган жарандардын аң-сезимине сиңип кетет. Аң-сезим, психологиялык жана физикалык абалы, жүрүм-туруму, дүйнө таанымы, мектепке чейинки баланын дүйнө таанымын калыптандыруу борбору үй-бүлө болуп саналат, ошонун негизинде ал билим алат жана андан аркы өмүр жолун алат. Ар бир ата-эне баласына, кызынын кызыгуусуна жараша, өзүнө ылайыктуу кесипти тандашы керек. Бирок, ата-энелердин кесип тандоого тийгизген таасири үй-бүлөлүк салтка жана ар бир үй-бүлөнүн көз карашына жараша өзгөрүлүп турат [6].

Ошондуктан, кесип тандоодо туруктуулукту өрчүтүү үчүн балдарга үй-бүлөлүк каада-салттарды мурастоо абдан маанилүү. Бирок бул жерден абдан зарыл нерсени унутпашыбыз керек, эгерде тандоо жөн гана ата-эненин эркин аткаруу болбой, абдан терең ойлонулган болсо, ата-энелер балдарына кесибине болгон сүйүүсүн үйрөтө билсе, анда таасир этүү оң беделин тийгизет. Ата-энелер дайыма эле балдарынын ишмердүүлүктүн кандайдыр бир түрүнө болгон кызыгууларына жана шыктарына дем беришип колдошпойт, дайыма эле алардын жөндөмдүүлүктөрүн туура баалай билишпейт, дайыма эле балдарынын аракеттери ата-энелеринин каалоолору, ниеттери менен дал келишпейт.

Адабияттар:

1. Джантакова, З.Дж. Проблемы профессиональной ориентации учащихся на современном этапе (на опыте работы сельских школ республики) [Текст] / З.Дж. Жантакова. – Фрунзе: Мектеп, 1975. – 96 с.
2. Сманбаев, Ө.А. Окуучуларга айыл чарба кесиптерине багыт берүүнүн теориясы жана практикасы(айыл мектебинин мисалында) [Текст]: автореф.дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01. / Ө.А. Сманбаев. – Бишкек, 2020. – 446.
3. Сахаров, В.Ф. Профессиональная ориентация школьников [Текст]: учеб. пособ. для студентов педагогических институтов / В.Ф. Сахаров, А.Д. Сазонов. – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.
4. Макаренко, А.С. Воспитание в семье и школе. Сочинения в 7-мит [Текст] / А.С. Макаренко. – М., 1957. – Т. 4.
5. Хаткевич О.А. Профессиональная ориентация учащихся. - Мн., 2004.
6. Резапкина Г.В. Скорая помощь в выборе профессии. – М., 2004. 6. С.С. Назарук, М.В. Розявко Профессиональная ориентация учащихся. - Брест, 2005.
7. Махаева О. А., Григорьева Е. Е. Я выбираю профессию: комплексная программа активного самоопределения школьников. М., 2002.